

домысливания и искажения фактов, от натяжек в их истолковании. Чтобы эта оценка стала возможной, понадобилось немало страданий и жертв - от писателя, от исследователя, от их семей.

Так сбылось предсказание моего дяди о пророке из чужого отечества. С 1987 года – года издания книги Н. Рандова - А. Мрый стал известен в мире и в Беларуси. В его «Записках Самсона Самосуя» ценятся обличительная сила правдивости и проникновение в психологию характеров; языковое богатство и стилистическое мастерство; энергия и живость повествования; веселый, легкий юмор. Роман стал, как и задумывал его писатель, «одной из веселых, жизнерадостных книг, обличающих проходимцев, жуликов, тунеядцев и пошляков» [19, с. 28]. Исследователи ценят его как наивысшее достижение белорусской сатирической прозы и ставят в ряд самых прославленных произведений мировой литературной классики.

ЛИТЕРАТУРА

1. Традыцы і сучасны стан культуры і мастацтваў: Мат. Міжнароднай навук.-практ. канф. (20-21 лістапада 2014 г., г. Мінск) / Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі. Мінск: Права і эканоміка, 2014. 524 с.
2. Федулов С.В. Григошин Яков Пахомович – просветитель мордовского народа // Материалы 43 Международ. филолог. науч. конф.: «уралистика». СПб, 2014. С. 78-86.
3. Назаров В.Ф. Инфернальные герои А. Мрыя // Рукоп.
4. Прушинская Н.А. Белорусский аспект биографии карельского ученого // Неман. 2012. № 2. С. 154-159.
5. Прушинская Н.А. Мосты согласия: Карелия – Беларусь – Германия – Россия – Финляндия // Разнастайнасць моў і культур у кантэксце глабалізацыі: Мат. Міжнароднага сімп. Мінск, 9-10 ліпеня 2002. Кн. 2 / Рэд. кал.: А. Мальдзіс (гал. рэд.). Мінск, 2003. С. 288-298; То же // Север. 2004. № 7/8. С. 129-136.
6. Махнач Т. Каментарыі // Колас Я. Збор твораў. У 20 т. Т. 9. Паэма «Сымон-музыка». Мінск, 2009. С. 399-430.
7. Мрый А. Запіскі Самсона Самасуя: Аповесць / Прадмова Р. Склота. Мюнхэн: Бацькаўшчына, 1953. 88 с. – Перадрук зь літаратурнага часопісу «Узвышша», №№ 3, 4 і 6. Мінск, 1929.
8. Лецка Я. Празарлівасць мастака // Мрый А. Творы / Укладанне і прадмова Я. Лецкі. Мінск: Мастацкая літаратура, 1993. С. 3-16.
9. https://be.wikipedia.org/wiki/Андрэй_Мрый
10. Прушинская Н.А. Андрей Мрый на Севере в ссылке // Неман. 2013. № 8. С. 162-167.
11. Прушинская Н. Назаві імя святога; «Другу трудящихся...»: «Хаджэнне ліста Андрэя Мрыя // Літаратура і мастацтва. 2015. 8 мая (№ 18). С. 14; 15.
12. Ждановіч І. Андрэй Мрый з Доўгавіч // Голас Радзімы. 2014. 11 снежня.
13. Ждановіч І., Корбут В. Место рождения изменить нельзя // СБ: Беларусь сегодня. 2015. 13 апр.; <http://www.sb.by/kultura/article/mesto-rozhdeniya-izmenit-nelzya.html>
14. Назаров В. Ф. Мрый-публицист // Маладосць. 2013. № 8. С. 105-112.
15. Назаров В.Ф. Мрый: Вытокі вопыту // Маладосць. 2014. С. 93-106.
16. Norbert Randow: Biographische und bibliographische Angaben // Leipziger Buchpreis zur Europäischen Verständigung 2001. Claudio Magris; Norbert Randow: Ansprachen aus Anlaß der Verleihung. Leipzig, 2001. S. 58-62.
17. Die junge Eiche: Klassische belorussische Erzählungen / Herausgegeben von Norbert Randow. Leipzig: Verlag Philipp Reclam, 1987. 482 s.
18. Письмо Н. Рандова к Н. Прушинской от 26.06.1988 // Рукоп.
19. Шашалевич А. Другу трудящихся // Неман. 1989. № 4. С. 28-32.

Рабец Т.Дз.

(Рэспубліка Беларусь, г. Мінск)

АСАБЛІВАСЦІ ПАЭТЫКІ ЁСХОДНЕСЛАВЯНСКІХ ЗАМОЎ, ЗВ'ЯЗАНЫХ З АБАРОНАЙ ДОМА

Чалавек жыве ў вялікім, складаным, супярэчлівым, часам вельмі таямнічым і не заўсёды зразумелым, а таму і небяспечным свеце, у якім многае непрадказальна: буры, якія ламаюць і зносяць стрэхі, навальніцы, якія забіваюць людзей і жывёлу, прыводзяць да пажараў, празмерныя маразы і снегапады, ліўні і засухі, якія знішчаюць ураджай і г.д. Шматлікія пагрозы, нечаканасці і няшчасці, з якімі даводзілася сутыкацца чалавеку, прывялі да з'яўлення вялікай колькасці ахоўна-папярэдзальных, апатрапеічных замоўна-заклінальных тэкстаў, скіраваных супраць розных шкодных і небяспечных для чалавека і жывёл сіл, як рэальных (прыродных стыхій і адмоўных з'яў рэчаіснасці), так і звышнатуральных (злых духаў, нячыстай сілы, ведзьмаў, чараўнікоў і інш.). Як адзначае Г. Барташэвіч, «па сваёй прыродзе, унутранай сутнасці і функцыянальнай прызначанасці замовы, галоўная мэта якіх – абясшкодзіць злыя сілы, нагаварыць, забяспечыць чалавеку поспех, дабрабыт і здароўе, так ці інакш выяўляюць сілы зла, вызначаюць тыя варожыя аб'екты, з якімі яны павінны змагацца» [1, с. 44]: нячыстая сіла, шкодныя істоты, ведзьмы і чараўнікі, заломшчыкі, хваробы, прыродныя з'явы і стыхіі, ваўкі, сабакі, змеі і інш. Усё, што прыносіла людзям няшчасце, няўдачы, хваробы, усведамлялася як зло. У адных выпадках зло ўвасаблялася ў канкрэтных з'явах і прадметах навакольнага асяроддзя (драпежны звер, гадзюка, пярун, навальніца, пажар і г.д.), у іншых – прычына зла заставалася невядомай, што спрыяла фарміраванню ўяўленняў пра звышнатуральных злых духаў.

Сярод усходнеславянскіх замоў вялікую групу складаюць тэксты, прызначаныя абараніць дом чалавека ад варожых сіл навакольнага асяроддзя. Статус дома ва ўсходнеславянскай культуры з даўніх часоў быў надзвычай высокі і разнастайны. Па-першае, дом – гэта проста жыллё, рэальнае месца задавальнення біялагічных патрэб чалавека, абароны яго ад дрэнных кліматычных умоў. Па-другое, жыллё з’яўляецца адным з галоўных спосабаў засваення прыроднага асяроддзя, сацыялізацыі і захавання традыцый, сувязі пакаленняў. У традыцыйным доме ўсе члены сям’і (дарослыя, моладзь, дзеці і старыя) мелі сваю прастору для адпачынку, працы і сна. З дзяцінства кожны чалавек засвойваў сістэму ўяўленняў пра будову дома – чырвоны вугал, маціца, жаночая і мужчынская часткі, і добра арыентаваўся ў гэтай прасторы. Чалавеку, які ведаў мову сігналаў арыентацыі ў доме не складала цяжкасці зарытавацца ў чужым доме, што надзвычай важна для выпрацоўкі правільнай лініі паводзін. Акрамя таго, у сімвалічнай форме сялянскі дом адлюстравваў галоўныя каштоўнасці і сэнсы існавання чалавека. З аднаго боку, дом належыў чалавеку, увабляючы яго цэласны, у тым ліку і рэчавы свет. З другога – у сваёй унутранай арганізацыі дом адлюстравваў сімвалічную сувязь чалавека з Космасам. Дом усведамляўся як аб’ект, які знаходзіцца на мяжы адкрытай і закрытай прастор, на граніцы двух супрацьлеглых светаў: прыватнага, паўсядзённага жыцця і жыцця грамадства і прыроды. Сімвалізацыя і сакралізацыя жыцця нараджала апазіцыі «свой–чужы», «святое–прафанае», на падставе чаго чалавек стварае «свой» (унутраны, замкнёны) мікрасвет – хату (двор, вёску і г.д.). Маштаб «свайго» свету заўсёды залежыць ад тыпу грамадства: тое, што ў адным грамадстве лічыцца звычайным, у іншым – успрымаецца як дзіва або ўвогуле адмаўляецца. Разам з тым чалавек не можа не кантактаваць з «чужым», знешнім, адкрытым светам, таму вялікае значэнне набываюць вокны, дзверы, вароты як сімвалічнае ўвасабленне іманентнай мяжы паміж «сваім» (унутраным) светам і «чужым» (знешнім). Дзеянні чалавека скіроўваюцца на нейтралізацыю ўсяго чужога, на ўмацаванне іманентнай мяжы і забеспячэнне яе надзейнасці. Сістэма абрадаў і забабонаў, якія ўзніклі яшчэ ў старажытныя часы, дапамагала чалавеку або грамадству ў цэлым «захоўваць гарманічныя адносіны з міфічным светам, папярэджаць гнеў міфічных сіл, а часам (калі ў гэтым назіралася пэўная неабходнасць) і абпірацца на іх дапамогу. Сам жа свет быў дуалістычны, супярэчлівы; у ім узнікаюць, як уяўлялася людзям, і варожыя, і прыхільныя (добрыя) істоты» [6, с. 11].

Як паказваюць усходнеславянскія замовы, самымі небяспечнымі месцамі ў доме чалавека з’яўляюцца менавіта вокны, дзверы і парог, вароты, якія ўвасабляюць сабой рубяжы жылой прасторы і шырэй сваёй гаспадаркі, таму забяспечваюць рэгламентаваную сувязь са знешнім светам (адчыненыя дзверы, вароты) і абарону, ахову ад яго (зачыненыя дзверы, вароты, вокны). Мэтаю рытуальных дзеянняў было наданне дзвярам і вокнам характару фільтру, які затрымлівае непажаданыя інтэнцыі знешняга свету і рэгламентаваную сувязь дому з навакольным асяроддзем. Утылітарнае прызначэнне гэтых аб’ектаў прадугледжвае як захаванне, так і пераадоленне мяжы; апошняе, па народных уяўленнях, вельмі небяспечна для чалавека, таму патрабуе асаблівай рэгламентацыі і папярэдніх захадаў. Нармальным лічыцца становішча зачыненых дзвярэй, варот або вокнаў. Напрыклад, зачыненыя дзверы забяспечваюць замкнёнасць «сваёй» прасторы і бяспеку гаспадароў, адчыненыя – сімвалізуюць свабодны выхад і асацыіруюцца перш за ўсё са смерцю, шлюбам, родамі. Так, каля варот выконваліся ахоўныя абрады першага выгану свойскай жывёлы ў поле, прызначаныя агарадзіць, абараніць жывёлу ад дзікіх звяроў і хвароб, а каля дзвярэй часта праводзіліся лячэбныя абрады. Можна ўгадаць таксама звычай, калі хворага клалі на парог, пераступалі яго, «абмяталі» або білі венікам, аблівалі замоўленай вадой і г.д. Праз адчыненыя дзверы вялі дыялог, скіраваны на пазбаўленне ад немачы. Для лячэння дзіцячага спалоху дзіця ставілі каля дзвярэй і на вышыні яго росту прасвідроўвалі дзірку, куды клалі зрэзанія ў дзіцяці пазногці і валасы, забівалі дзірку асінавым колікам з упэўненасцю, што калі дзіця перарасце гэту метку, то спалох пройдзе [3, с. 28].

Вобразы дзвярэй і варот сустракаюцца пераважна ў рускіх замовах, для беларускіх замоў яны амаль не характэрныя (у зборніку БНТ «Замовы» намі зафіксавана толькі 13 выпадкаў), у тэкстах украінскіх замоў гэтыя вобразы наогул не выяўлены. Як паказваюць рускія замовы, выхад замаўляльніка са «сваёй» прасторы можа прадстаўляцца ў выглядзе наступных тыпалагічных схем: изба→двері, изба→двері→ворота, изба→двері→двор→ворота, изба→двері→сени→ворота, двері→ворота. Найбольш распаўсюджанымі з’яўляюцца формулы «из избы дверьми (в двери), из двора воротами (в ворота)», «из избы дверьми, из ворот в ворота (воротами)», «из дверей в двери, из ворот в ворота», якія сустракаюцца і ў беларускіх замовах.

Сярод прааналізаваных тэкстаў усходнеславянскіх замоў, накіраваных на абарону дома і гаспадаркі чалавека, можна выдзеліць наступныя функцыянальна-тэматычныя групы: 1) на абарону ад небяспечных прыродных з’яў і стыхій (пажару, патопу, перуна, навальніцы і маланкі, буры, граду і г.д.); 2) на абарону ад шкоднага ўздзеяння звышнатуральных істот (ад нячыстай сілы, дамавіка, дваравіка, хлеўніка і інш.); 3) на абарону дома ад злодзеяў; 4) на абарону дома ад нечаканых гасцей і нядобразычлівых людзей; 5) на абарону ад злога чаравання (чары, порча, падробы, падклады і г.д.); 6) на абарону ад драпежных жывёл, насяко-

мых і птушак. Большасць замоў вызначаных груп аб'ядноўвае тое, што яны будуюцца па формуле агароджвання, якая характэрна для рускіх, беларускіх і ўкраінскіх замоў: бел. «*Станаўлюся на медзяным тазу, закрываюся залатым тазам, абгараджываюся зызельным тынам, замыкаюся трыдзеваць замкамі, трыдзеваць ключамі...*» [4, с. 48]; рус. «*Божым светом освечуся, облаком воткнуся, частыми звездами осыплюся...*» [7, с. 362]; укр. «*В дорогу вбіраюся і з Господом Богом стрикаюся, мисяцем окружуся, а зорою подпережуся*» [2, с. 45]. У якасці засцерагальнікаў выступаюць як язычніцкія (усходнесл. жалезны тын, неба, месяц, зоркі, сонца і інш.), так і хрысціянскія вобразы (рус. *нетленная риза (пелена)*, бел. *залатая рыза, божы свет, сіла Багародзіцы, ангелы* і інш.). Нярэдка хрысціянскія і язычніцкія вобразы сустракаюцца ў адной і той жа формуле, што ўказвае на працэс напластавання ўяўленняў розных гістарычных эпох.

Замоў на абарону дома ад негатыўнага ўздзеяння прыродных з'яў і стыхій (агню, ветру, маланкі і гразы і інш.), якія могуць прынесці вялікую страту гаспадарцы, няшчасце і хваробы чалавеку, як правіла, будуюцца на непасрэдным загадзе або просьбе замаўляльніка пэўным варожым сілам не шкодзіць чалавеку: бел. «*Цар зямны, цар нябесны, цар вадзяны, цар агняны, цар лесаваы, цар дамаваы, прашу я вас, малю я вас, уцішыця, уніміця*» [4, с. 38]. Ва ўсходнеславянскіх замовах прыродныя з'явы і стыхіі персаніфікуюцца, да іх звяртаюцца вельмі паважліва, напрыклад, агонь называюць агенцом каханым, багатым багатыром, царом або панічом: бел. «*Агонь-агніч, ты ўсяму паніч...*» [5, с. 82]. У некаторых беларускіх і рускіх замовах агонь набывае ўласныя імёны: Гарадзей, Агена, Аўсей і інш. У некаторых замовах захавалася ўяўленне пра тое, што агонь мае некалькі братоў, часцей за ўсё іх дванаццаць, сярод якіх вылучаецца галоўны, які можа ўтаймаваць усіх астатніх: бел. «*На гарэ-востраві стаіць божы дом; у том доме стаяць тры 'посталы: Васіль і Марціянні і святы Антонія, і дзержуць у руках па свячы із ярага воску, і ўпрашаюць старшага царыка Агена: унімайця вы сваіх адзінаціцаць братоў, і самі дванаціцатыя ўнімаіцеся!*» [4, с. 39]. У народзе існуе таксама павер'е, што браты-агні маць маці, якая можа на іх уздзейнічаць: бел. «*Маці, Маці, не пускай сваіх сыноў гуляці*» [5, с. 85]. У замовах ад пажару замаўляльнік звяртаецца за дапамогай як да язычніцкіх персанажаў, так і хрысціянскіх: да Ісуса Хрыста, святога Іллі прарока, трох святых апосталаў Васілія, Марціянія і святога Антонія, Багародзіцы, да цара Давыда і цара Касцянтына і інш. з просьбай утаймаваць «багатага багатарыра» (агонь): бел. «*Памяні, госпадзі, цара Давыда, цара Касцянтына, вы ўкрацілі зямлю і вяду – украціце гэтага багатага багатыра на гэтым месце*» [4, с. 39]. У іншых замовах з'яўляецца цар Зосім, які стаіць на вугле «на шэсць вуглоў» хаты або авіну і бел. «*агонь унімаець, вецер занімаець, ні пол (поляма), ні іскраў не распускаець: ні па крышах, ні па усіх связях*» [4, с. 39].

Адной з галоўных умоў дзейнасці замоў на абарону дома з'яўляецца абавязковае пералічэнне ўсіх шкоднікаў: бел. «*Не бойся, мая скаціна, бурая шарціна, ні ведзьмаў, ні ведзьмакоў, ні чараўніц, ні чараўнікоў, ні паганых дум, ні паганых глаз...*» [4, с. 56]; рус. «*Стану говорить, наговаривать раба Божьего от всякого лихого человека, от еретика и еретицы, от колдуна и колдунницы...*» [7, с. 372]. Можна пагадзіцца з меркаваннем Г. Барташэвіч, што «такая дэталізацыя – чараўнік – чараўніца, вядзьмак – вядзьмачка і г.д. – выклікана імкненнем не прапусціць ні аднаго прадстаўніка шкоданоснай сілы, бо, не заговораны, ён можа звесці на нішто ўсе меры перасцярогі. Таму ў замовах упамінаюцца злоснікі, якія яшчэ не авалодалі цалкам здольнасцю прыносіць шкоду, але і яны павінны быць прадугледжаны як патэнцыяльныя ворагі» [1, с. 50–51]. Носьбітамі шкоднай сілы могуць быць любыя асобы, аднак найбольш небяспечнымі лічыліся ведзьмы, чараўнікі і людзі з фізічнымі адхіленнямі і недахопамі або людзі з бел. *паганымі* (укр. *поганими*), *серымі* (укр. *сірими*), *чорнымі* (укр. *чорними*), *краснымі*, *белымі*, *карымі* (укр. *карими*), *галубымі* вачыма.

Асаблівай увагі заслугоўваюць замовы, скіраваныя супраць шкодных дзеянняў прадстаўнікоў ніжэйшай дэманалогіі – дамавіка, хлeўніка, дваравіка і г.д., ад якіх па народных уяўленнях залежыць дабрабыт у доме і гаспадарцы чалавека. У большай ступені гэтыя персанажы характэрны для беларускіх замоў і ў меншай – для рускіх; сярод украінскіх зафіксаваны толькі адзін тэкст, дзе замаўляльнік просіць дамавіка прывесці мужа дадому: укр. «*Отец домовий! Скоч додолу, та принеси мого Івана до мого дому...*» [8, с. 44]. Адносіны чалавека да прадстаўнікоў дэманалагічных сіл носяць амбівалентны характар. З аднаго боку, гэтыя персанажы з'яўляюцца прычынай рознай шкоды, таму не лішне ад іх абараніцца спецыяльнымі замовамі, з другога – да іх звяртаюцца як да апекуноў і ахоўнікаў, якіх ахвярапрынашэннем і просьбамі імкнуцца прымусяць спагадліва адносіцца да чалавека, служыць яму, дапамагаць у гаспадарчых справах, даглядаць за жывёлай і г.д. Асабліва такое неадназначнае стаўленне да персанажаў ніжэйшай дэманалогіі праўляецца ў адносінах да дамавіка (хлeўніка, дваравіка). Па народных уяўленнях, дамавік можа быць «чужым» і «сваім». «Свой» дамавік – гэта апякун і гаспадар, таму яго абавязкова трэба запрасіць у новы дом, пры гэтым запрашэнне суправаджаецца сапраўдным ахвярапрынашэннем: кладуць хлеб, соль і ставяць кубак малака: бел. «*І дарую я цябе і хлебам, і соллю, і нізкім паклонам, а што сам ем, п'ю, цем цябе дару*» [4, с. 42]. Каб задобрыць дамавіка, яму абяцаюць пачастунак, падарункі, малююць карціны прыгожага жыцця: бел. «*Я ж вас усіх упрашаю, сталы настаўляю, скаццерамі засцілаю, хлеб-соль пакладаю, мёд і віно ў кубкі*

наливаю, каб ад мяне, Петрака, словасы прынімалі, сваю ярасць унімалі...» [4, с. 43]. Да дамавіка, як правіла, звяртаюцца пачціва, называюць яго бел. *хазяінам, царом, бацюшкай* і інш., рус. *батюшкой, соседушкой, хозяином* і інш., нярэдка надзяляюць уласным імем: бел. «*Упрашаю Хадзяіна дамавога, палявога, выгоннага, межавога і самага старшага старшога – Дзяменьця Дзяменьцевіча і цябе, Кляменьці Кляменьцевіч, і цябе, Хвёдар Хвёдаравіч, і цябе, Аграсім Аграсімавіч!*» [4, с. 44]. «Чужы» дамавік, наадварот, лічыцца насланым, таму яго адпраўляюць назад: бел. «*Добры вечар табе, дзядзішча, шырокая барадзішча, кучаравая галавішча. Калі ж ты свой дамавы, жыві ж на месце, абходзься каля гэтай скаціны, бурай шарціны па чэці. А калі ты чужы, насылалны, ідзі к яму пагуляй, яго скаціну паганяй, а ў маём дварэ не бывай*» [4, с. 41].

Такім чынам, ва ўсходнеславянскіх замовах дом усведамляецца як «свой», надзейна абаронены свет, які супрацьпастаўлены знешнему «чужому», небяспечнаму свету. Магічныя дзеянні замаўляльніка накіраваны на ўмацаванне і абарону самых небяспечных ў доме месцаў, якія часцей за ўсё ўвасабляліся ў замовах у вобразах вокнаў, дзвярэй, парога і варот. Галоўнай мэтай замоў з'яўляецца зварот да прадстаўнікоў іншасвету, як станоўчых, так і адмоўных, дасягнуць нармальных узаемаадносін паміж «сваім» светам і «чужым», якія былі парушаны. Сукупнасць уяўленняў пра носьбітаў шкоднай сілы і магічных сродкі іх ліквідацыі або нейтралізацыі абумоўлена ўсёй культурай і набывае сваё развіццё на агульным фоне архаічнай міфапаэтычнай карціны свету ўсходніх славян.

ЛІТАРАТУРА

1. Барташэвіч, Г. А. Магічнае слова : вопыт даследавання светапогляднай і мастацкай асновы замоў / Г. А. Барташэвіч. – Мінск : Навука і тэхніка, 1990. – 128 с.
2. Ви, зорі-зориці... : українська народна магічна поезія (замовляння) / упоряд. М. Г. Василенка, Т. М. Шевчук. – Київ : Молодь, 1991. – 336 с.
3. Виноградова, Л. Н. Дверь / Л. Н. Виноградова, С. М. Толстая // Славянские древности : этнолингвист. словарь : в 5 т. / Рос. АН, Ин-т славяноведения и балканистики ; под ред. Н. И. Толстого. – М., 1999. – Т. 2 : Д–К (Крошки) / Т. А. Агапкина [и др.]. – С. 25–28.
4. Замовы / уклад. Г. А. Барташэвіч ; рэдкал. : А. С. Фядосік (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларус. навука, 2000. – 597 с.
5. Замовы / уклад. : У. А. Васілевіч, Л. М. Салавей. – Мінск : Беларусь, 2009. – 519 с.
6. Ненадавец, А. М. Сілаю слова. Чорная і белая магія / А. М. Ненадавец. – Мінск : Беларусь, 2002. – 350 с.
7. Русские заговоры и заклинания : материалы фольклорных экспедиций 1953–1993 / Моск. гос. ун-т ; ред. В. П. Аникин. – М. : Изд-во МГУ, 1998. – 480 с.
8. Українські замовляння / упоряд. М. Н. Москаленко. – Київ : Дніпро, 1993. – 309 с.

Рахно К.Ю.

(Украина, г. Опешное)

ЗООМОРФНАЯ ПОСУДА В ФОЛЬКЛОРЕ ПОЛТАВЩИНЫ

В Украине, на Полтавщине и юге Черниговщины, гончары традиционно изготавливали скульптурную зооморфную посуду в виде баранов, быков, козлов, лошадей, львов, петухов, которые, по мнению этнологов и керамологов, символизировали семейный достаток, богатство, благополучие. В такой посуде украинцы обычно держали спиртные напитки [11, с. 255]. Она носила ярко выраженный ритуальный характер.

Уподобление глиняных сосудов живому существу было одним из проявлений их образного восприятия творцами-гончарами. Такие сосуды в форме животных известны с глубокой древности и везде выступают в обрядовом контексте [1, с. 48-49]; [17, с. 66, 69-70, 75-78, 118-119, 265-267]. Исследователи отмечают связь древней ритуальной зооморфной посуды с обрядами перехода (в частности, с похоронно-свадебными ритуалами и символикой власти). Согласно их точке зрения, зооморфизм позволяет видеть в сосуде конкретное животное, которое выступало охранителем налитого в ёмкость сакрального напитка [5, с. 38, 40, 48, 52, 55-56]. В этом напитке ряд исследователей усматривает индоиранскую сому-хаому, соответствующую славянскому хмелю. Допускают также, что содержимое подобного сосуда могло приравниваться к крови жертвенного животного [1, с. 48-50; 14, с. 149-150], обладавшего ценными качествами. Украинцы на свадьбах хмельные напитки разливали, среди прочего, как раз из такой зооморфной посуды в виде баранов, львов, птиц. Она входила в состав свадебной утвари [11, с. 215-216, 255].

Семантика отдельных образов украинской зооморфной посуды XIX – первой половины XX века, уходящая корнями в глубокую древность и сохранявшаяся традицией чрезвычайно долго, заслуживает отдельного рассмотрения, а пока следует остановиться на общем восприятии такой посуды в фольклоре украинцев. Сказка, записанная краеведом Анатолием Дяченко в одном из крупнейших гончарных центров Полтавщины, Опешном, свидетельствует не только о трактовке указанных гончарных изделий как живых су-